

Iz zgodovine kranjskih trgov.

10. Moravče.

(Konec.)

Grad Belnek (Wildenegg) je stal v občini Drtija. Večina graščinskega svetá je zdaj razprodana. H gradu, ki je last družine r. admirala barona Minutillo, spada le malo zemljišča. Tukaj so prvotno gospodovali gospodje Limbarski (Lilienberg). Zadnjega so ubili kmetje na mekinjskem pokopališču. Z njim je izumrl moški del tega rodu. Ostala je le še Marjeta Limbarska, omožena na Hmeljniku. Ta je zidala cerkev Matere božje v Drtiji blizu Belneka. Ona je potem podedovala graščino. Za njo so gospodovali tukaj gospodje iz Loža (Herren von Laas). Tega rodu sta živela dva brata. L. 1512. je živel v gradu gospod Jurij Loški. Danijel Loški je bil pa stotnik ali poglavar v trdnjavi Bihač, njegov brat pa tudi v vojni službi na granici. Ko so se l. 1573. vzdignili kmetje zoper graščake in spravili na noge celo armado, ki je napadala gradove in požigala po graščinskem svetu, je kranjsko plemstvo udarilo na uporne kmete. S krvavo silo so udušili vstajo. Mnogo kmetov je obležalo na bojiščih, druge so pa polovili in pobesili v svarilen zgled vsem upornikom. Tudi izmed plemičev jih je takrat veliko padlo. Pri Krškem, kjer je najhujše divjala kmečka vojska, je padel Danijel Loški, ki je prišel iz Bihača krotit vstaše. Ravno isti dan so s kamenjem pobili do smrti tudi njegovega brata blizu Soteske pod Žužemberkom. Z njima je izumrl rod gospodov iz Loža. Ostale so še tri sestre, ki so bile omožene: Barbara z Leopoldom Raumschüssel, Felicitas z Adamom Gall in Amalija s Pavlom Scheyr. Vse tri hiše so se pogodile tako, da prevzame Belnek gospod Pavel Scheyr, ki izplača ostalima dvema izgovorjene deleže. Izmed poznejših gospodarjev Belneka je znan pl. Dornberg, Raumschüssel, Karol Valvasor. Ob Valvasorjevem času 1689 je imel Belnek v lasti Ivan Seyfried Raumschüssel.¹

Grad Tustanj (Tuffstein) se omenja prvič l. 1490. L. 1667. so imeli ta grad v lasti Lichtenbergi. Zemljiška posest je še danes cela in je last kmeta Antona Pirnat.²

Še stoji tudi grad Zalog (Wartenberg) v občini Drtija. Tu je bil dalj časa sedež okrožnega predstojništva. Nekdaj je bilo veleposestvo, zdaj je razkosano. Gradu se drži le malo zemljiške posesti, ki je last kmeta Pavla Bregarja. Grad je zidal v 16. stoletju Jošt pl. Thurn. L. 1605. so gospodovali tu Wernecki, za njimi Isenhauseni, Galli in Mordaksi.³

Med Tustanjem in Sv. Heleno je stal v 14. stoletju gradič, pravzaprav turn, trdnjava »Koprivnik« (Rabensberg). V njem so prebivali ple-

¹ Valv. XI. 651.

² Valv. XI. 605.

³ Valv. XI. 623.

miči Rabensbergi. Ti so pa poprodali svoje imetje in zidali udobnejše domovanje ter gradili drugo trdnjavo na kraju sedanjega Krumperka v dobški župniji.⁴

Dimitz omenja (I. 217), da so bile Moravče župnija že l. 1298. Vendar so starejšega izvora, četudi nimamo za to podatkov. Nekaj priče za to je že farni patron sv. Martin. Župnija Moravče se je izločila iz prastare mengeške veležupnije.⁵ Vrsta moravških župnikov je precej natančna in zanimiva. Omenjeni naj bodo le nekateri:

1. Vitigo 1286 (Uthieo Limbarski), še 1304 prokurator velesovskega samostana in naddijakon v Savinjski dolini. Po smrti Eglofa 1290 mu je podelil očak Rajmund njegov izpraznjeni fevd v moravški župniji.⁶

2. Lamprecht 1323. — 24. aprila 1343.

3. Marchlin Gall z Lébeka 1343.

4. Urh pl. Guttenauer 1385—1408.

5. Peter Poljc 1423—1451.

6. Viljem Poljc 1464—1469, znamenit mož.

7. Lenart 1474.

8. Mihael 1488.

9. Jurij pl. Slatkonja. Bil je sicer župnik moravški, živel je pa le na dvoru cesarja Maksimilijana I. (1493—1519) kot njegov dvorni kaplan. Ker je bila ta služba slabo plačana, mu je naklanjal dohodke raznih župnij in drugih cerkvenih služb. Tako je dobival Slatkonja dohodke župnij: Dob, Dobrniče, Trebnje, Lož, Moravče, proštije v Novem mestu in pičenske škofije. Duhovniške posle po vseh teh krajih je pa izvrševal po svojih vikarjih.

Slatkonja je bil rojen Ljubljčan (1456). Sam je zmotno tolmačil svoje ime iz besedi »zlat« in »konj«, njegovi znanci so ga pa nazivali z grškim imenom »Chrysippus. Bil je izvrsten muzik in prijatelj lepih umetnosti. Ko je končal na Dunaju svoje študije, je služboval nekaj časa v domovini. Leta 1495. je pa prišel na Dunaj kot dvorni kaplan in cerkveni pevec. Leta 1498. je ustanovil cesar dvorni pevski zbor. Slatkonja mu je bil kapelnik. Po njegovem prizadevanju so prišli na dvor znameniti skladatelji. Sam učenjak, je vabil učenjake na Dunaj. Za tajnika je imel Slovenca Avguštna Tyferna iz Laškega na Štajerskem. Ta je bil prvi in najznamenitejši nabiralec rimskih napisov. Bil je prej tajnik ljubljanskega škofa Krištofa Ravbar. Napravil mu je načrte za stavbo škofijskega dvorca v Ljubljani in za prezidavo Gornjega grada. V Slatkonjevi službi je sezidal tudi škofijsko palačo na Dunaju. Leta 1513. je bil Slatkonja imenovan za dunajskega škofa. To službo je goreče opravljal. Umril je 26. aprila 1522. Ostal je do smrti moravški župnik.⁷

10. Peter pl. Seebach, ljubljanski škof (1558—1568) se tudi

⁴ Valv. XI. 313.

⁵ »Dom in Svet« 1902, 293.

⁶ Mitth. 1855, 86.

⁷ »Dom in Svet« 1907.

omenja kot moravški župnik. Imel je v lasti tudi župnijo Rußbach na Spodnjem Avstrijskem, a menda ravno na isti način kakor nekaj desetletij pred njim Slatkonja. Takrat se je moral zaradi turških vojskâ odprodati tretji del cerkvenega posestva. Tudi škofovi dohodki so se zmanjšali. Zato je prosil cesarja za nove dohodke. Te mu je povišal s tem, da mu je naklanjal dohodke raznih župnij. Na ta način je postal Seebach župnik moravški. Za njegovega časa je prišel naš znani Trubar spet v Ljubljano (1561), ustanovila se je protestantska stanovska šola, in predikantje so bili nastavljeni po deželi. On se je pa za to le malo menil, tako da ga je cesar Ferdinand sam opozoril, naj se pobriga za svojo škofijo. Vsled bolehavosti je bival le v Gornjem gradu in oskrbo škofije izročil svojemu generalnemu vikarju Nikolaju Škoficu. Kot cerkveni knez se je bal deželni stanov. Prišli so do njega v Gornji grad in prosili, da bi smel Trubar v stolnici pridigovati. Pohlevno je odgovoril: »Za svojo osebo bi to dopustil, toda ravnati se moram po ukazu cesarja.« V Gornji grad so prišli do tega škofa tudi ljudje iz okolice sedanje Nove Štife na Štajerskem in ga prosili, da bi smeli zidati cerkev na čast Mariji. Bal se je pa goljufije in lahkovernosti ljudi, ki so trdili, da je Marija razodela željo, naj se ji zida tu cerkev. Odbil jim je prošnjo. Ponoči so mu pa otekle noge, da ni mogel hoditi. Osmi dan so ga posadili na osla, da ga nese na čudežni grič. Škof je ozdravel in dal dovoljenje za zidavo cerkve. Medtem so posekali na griču gozd, in škof je prišel spet gledat. Ko je vprašal, kje so videli prikazen, so mu povedali, da ravno tam, kjer stoji. Konj se je tedaj vdrl tako globoko v zemljo, da je moral škof stopiti z njega. Zgodilo se je to leta 1560. Škof je umrl v Gornjem gradu in je tam pokopan.

11. Jurij Belovič (1660), moravški župnik, postane škof Trnjski.

12. Ivan Vutalič (1586—1605, ko je umrl). Pod njim so se pojavili v moravški dolini takozvani mučeniki, štiftarji ali zamaknjenci. Na čelu sta jim bila dva preprosta kovača Gašper Goleš in Luka. Gašper je kmalu izginil, začel je pa delovati dvajsetletni Luka. Odvrčal je ljudi od božje službe. Na nekem skednju je prirejal ponočne shode, kjer se je delal zamaknjenega, se čudno zvijal in metal po tleh. Pravil je, da se mu prikazuje Sv. duh in Kristus, ki zahtevata, da se mora zidati cerkev na nekem hribu blizu njegovega zemljišča. Zbirali so denar, da bi sezidali cerkev. Župnika Vutaliča je imenoval zapeljivca. Ta ga je dal zapreti, pa ga je na višji ukaz izpustil. Vicedom ga je zopet zaprl in izpustil. Luka je uganjal s tovariši spet prevare. V ječi, kamor je bil spet vržen, je priznal, da je vse njegovo delo prevara. Obsojen je bil na galejo v Trst, kjer bi prikovan služil za veslača na bojni ladji. Toda že na potu se mu je posrečilo ubežati. Vrnil se je spet v Moravče in se kazal ob nočnih shodih kot zamaknjeneč. Končala ga je potem menda rabljeva roka.⁸

⁸ Dimitz III. 472, Mittheil. 1863, 69.

Ko je leta 1603. prepovedal škof, da ne smejo uživati cerkvenega zemljišča oni, ki so osumljeni luteranstva, je župnik Vutalič imel na takem sumu Daniela Raumschüssel. Sklical je 100 kmetov. Šel je z njimi na travnik pri Rožeku, o katerem je trdil, da je njegova last. Naročil jim je, naj pokošeno seno pograbijo in odpeljejo.⁹

Za njegovega župnikovanja se je skrival na Belniku Trubarjev sin Felicijan, peti in zadnji protestantski škof (superintendent) na Kranjskem. Leta 1598., 26. oktobra, je izdal nadvojvoda Ferdinand razglas. da morajo zapustiti vsi predikantje pod smrtno kaznijo pred solnčnim zahodom Ljubljano, v osmih dneh pa vse dežele nadvojvodove, ko bo razglašen njegov ukaz. V Ljubljani se je razglasil ta ukaz 30. oktobra. Ta dan je pobegnil Felicijan iz Ljubljane. Vendar se je skrival še več časa po deželi. Najprvo je bežal na Brdo k Herbartu Lambergu, potem pa na Belnek, kjer bi bil prišel kmalu v roke deželnega sodnika. Ko je uvidel, da mu v deželi ne bo obstanka, je pobegnil na Nemško. V moravških gradovih pa nove vere še dolgo po odhodu Felicijanovem niso pozabili. Posebno ženski spol je imel sitnosti z versko komisijo še leta 1642. Omenjajo se: v Češnjicah dve luteranki pl. Hasiber, na Belneku Katarina in Lukrecija Raumschüssel. Glede teh je prišel ukaz: naj se poučé; če se izpreobrnejo, naj žive v miru; sicer pa naj se izženó.¹⁰ Kaj se je z njimi zgodilo, ni znano. Gotovo je, da so bili iz gradov izginili vsi sledovi luteranstva, saj drugo ljudstvo je bilo vedno verno.

Na Robu med Moravčami in Češnjicami se koplje že od nekdanj belorumenkast pesek, neke vrste »kvarec«, ki se menda nikjer drugje po južni Evropi ne nahaja. Rabi se za izdelovanje kuhinjske in namizne posode. Potrebujejo ga tudi v železnih topilnicah. Zaloge so baje neizčrpne. Izvažal se je na Češko, zadnje čase posebno na Štajersko. Izvoz je bil pred svetovno vojsko velik, kakor je zdaj povpraševanje po njem veliko. Ta pesek je dajal od nekdanj domačinu Moravčanu in sosedu dober zaslužek.

⁹ Dimitz III. 352.

¹⁰ Elze, Superintendenten 60.

